

СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ БЕЗПЕКИ

Кістол А. А.

Анотація. У статті здійснюється теоретичний аналіз соціальної безпеки, з погляду різних наукових підходів, визначається роль та місце соціальної безпеки в системі національної безпеки держави серед інших складових, розкривається значення ролі, завдання та обов'язки, суб'єкт і об'єкт соціальної політики як ключового інструменту забезпечення соціальної безпеки в суспільстві.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, національна безпека, державна соціальна політика.

Аннотация. В статье осуществляется теоретический анализ социальной безопасности, с точки зрения различных научных подходов, определяется роль и место социальной безопасности в системе национальной безопасности государства среди других составляющих, раскрывается значение роли, задачи и обязанности, субъект и объект социальной политики как ключевого инструмента обеспечения социальной безопасности в обществе.

Ключевые слова: безопасность, социальная безопасность, национальная безопасность, государственная политика.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується гостротою соціальних проблем. Вони в значній мірі визначають рівень національної та економічної безпеки держави і суспільства. В таких умовах на перший план висувається проблема безпеки як комплексної характеристики, що задає напрями подальшого розвитку, визначає параметри життєздатності соціально-економічних структур в перебігу гло-бальних та локальних трансформацій.

Актуальність вивчення проблеми безпеки зумовлена такими факторами: по-перше, потреба в безпеці відіграє ключову роль у життєдіяльності людини, по-друге, її роль визначається тим, що небезпечні умови не сприяють продуктивній праці та відволікають від неї людей, які змушені витратити свої сили, ресурси й засоби на боротьбу із небезпеками. Не випадково Ш. Монтеск'є у своїй фундаментальній праці «Про дух законів» відзначив, що безпека – це перша форма свободи. Безпека створює необхідні передумови для споглядальної діяльності людей, покращення їхнього добробуту та збільшення суспільного багатства.

Безпека – це складне соціальне явище, багатопланове й багатогранне у своїх структурних проявах, що відображають суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів. Одні з них намагаються забезпечити свою безпеку за рахунок інших

або не рахуються з інтересами безпеки інших людей; мислять застарілими категоріями й егоїстичними цінностями. Звідси обґрунтованість проблематики безпеки суб'єктивними позиціями, неоднозначними оцінками, фрагментарними судженнями. У методологічному плані важливо мати цілісне уявлення про безпеку як соціальне явище.

Однак дискусії та розходження думок у поясненні різних концепцій соціальної безпеки констатують неоднозначність трактування цього поняття, що призводить до наукової заангажованості самої ідеї безпеки соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Значний внесок для формування сучасного розуміння поняття «безпека» зробили вітчизняні вчені О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

Формування цілей дослідження. Мета та завдання статті полягають у тому, щоб з'ясувати основні теоретичні підходи до поняття «соціальна безпека» та визначити призначення, роль, завдання і обов'язки, суб'єкт та об'єкт соціальної політики, як ключового інструменту

забезпечення соціальної безпеки в суспільстві.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Безпека сьогодні представляє собою одну із глобальних проблем цивілізації. На жаль, доводиться констатувати, що розв'язання проблем безпеки здійснюється з позицій застарілих підходів, у той час, коли соціальна безпека є важливим інструментом забезпечення життєдіяльності суспільства, розвитку економіки та національної самосвідомості. Тому, соціальна безпека стає найпріоритетнішою серед інших видів безпеки.

Категорія «безпека» має велике значення в об'єктивній дійсності. Її соціальне значення дуже велике – людина та її інтереси знаходяться практично в центрі усіх видів та рівнів безпеки. Термін «безпека» почав вживатися ще в XII столітті. Він означав спокійний стан душі людини, котра вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки [4].

Безпека – це певний об'єктивний стан, що ґрунтується на відсутності загрози, який суб'єктивно відчують окремі люди чи їх групи. Під безпекою розуміють також стан без загрози, стан спокою, впевненості або «психічний чи правовий стан, при якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі чи юридично врегульованій системі; протилежність загрози» [3].

Закон України «Про основи національної безпеки України» трактує національну безпеку як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики,

ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [1].

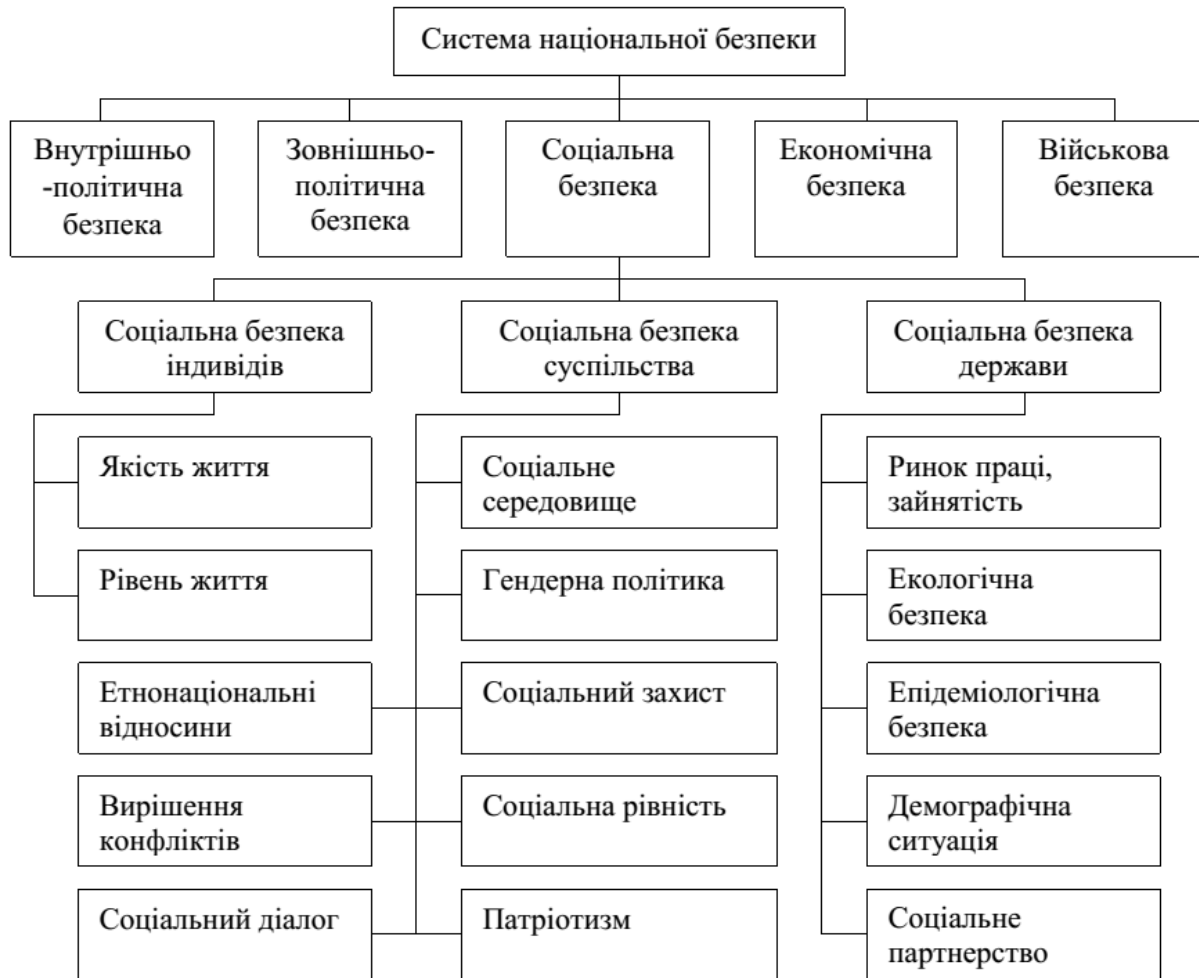
Національні інтереси представляють собою інтегрований вираз життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, що забезпечує їх збалансовану реалізацію, стійкий і поступальний розвиток країни [2].

У найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому значення критеріїв соціальної захищеності перебувають не нижче межових значень, що становлять загрозу для національної безпеки країни. Дефіцит соціальної безпеки загрожує втратою соціальних норм, зростанням нетерпимості, екстремізму і насильства в суспільстві. Він не тільки несе серйозні негативні наслідки для здоров'я, добробуту та соціального самопочуття людей, але й знижує ефективність функціонування економічної системи.

Загострення соціальних протиріч дозволяє розглядати соціальну безпеку в якості невід'ємної складової компонента національної безпеки України, який перебуває в єдності з економічною, політичною, інформаційною та екологічною безпекою. Схематично соціальну безпеку як складову національної безпеки можна подати у вигляді схеми та визначити ряд факторів впливу (рис. 1).

Постійним об'єктом соціальної безпеки в загальному вигляді є особистість, її життєво важливі права і свободи в соціальній сфері життєдіяльності суспільства: право на життя, на працю, її оплату; право на безкоштовне лікування та освіту; доступний відпочинок; гарантований соціальний захист з боку держави. Однак самі об'єкти та суб'єкти

соціальної безпеки можуть змінюватись з мірою зміни умов розвитку суспільства. Тому можна говорити не тільки про загальні, але і про пріоритетні об'єкти соціальної безпеки, тобто такі соціальні групи, які в конкретних соціально-економічних умовах є найбільш обділеними і потребують соціального захисту і посилення ступеня безпеки.

Рис. 1. Соціальна безпека і її складові в системі національної безпеки України

Особливість сучасної української ситуації полягає в тому, що пріоритетними об'єктами соціальної безпеки в умовах трансформаційної економіки стали соціально незахищені групи та спільноти: жінки, діти, військовослужбовці, інваліди і пенсіонери.

Стан соціальної безпеки в суспільстві знаходиться в прямій залежності від рівня життя населення. Соціальна безпека не може бути забезпечена тільки діями офіційних і неофіційних владних інститутів. Вона, зокрема, вимагає сприятливих соціально-економічних умов. Серед них головне – подолання соціально-економічної кризи, що стала в державі затяжним і болючим явищем.

Соціальна безпека в суспільстві залежить від соціальної політики держави. Соціальна політика – це система програм, служб і заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей. Соціальна політика охоплює всі сфери

життєдіяльності людей – виробничу, соціальну, політичну, духовну та регулює відносин між суспільством, колективом, громадою, особою у кожній із цих сфер та зонах їх взаємодії [5].

Комплекс існуючих соціально-економічних проблем, що виникає в процесі економічного розвитку і оптимального фінансування соціальної сфери, посилив суперечливі тенденції у всіх сферах функціонування суспільства. Ці тенденції проявляються у загальному низькому рівні життя, прогресуючому безробітті, демографічній кризі, соціальній незахищеності населення і становлять реальну загрозу національній безпеці держави. Тому, однією з передумов забезпечення національної безпеки є формування та реалізація активної та діючої соціальної складової економічної безпеки нашої країни з метою забезпечення зростання рівня і поліпшення умов життя населення.

Призначення, роль, завдання та обов'язки

соціальної політики впливають із загальних політичних функцій (інтегруючої, координаційної, регулятивної, комунікативної, функції соціалізації, орієнтаційної та ін.), обумовлених природою і змістом політики як сфери влади і відносин з приводу влади. Разом з тим, через специфічність соціальної політики, пов'язаної, насамперед, з соціальним статусом і інтересами людини і групи, вона має свої особливі функції, а саме: регулювання відтворення робочої сили, відтворення самої людини; стимулювання соціальної активності людини – трудової, суспільно-політичної, духовно-пізнавальної; забезпечення соціального захисту населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У системі національної безпеки соціальна безпека займає рівноправне і рівнозначне місце поряд з іншими її компонентами. Соціальна безпека ґрунтується на таких основних складових, як соціальна безпека: індивідів, суспільства і держави.

Складовою частиною національної безпеки є соціальна безпека, що являє собою стан захищеності особи, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Інструментом забезпечення соціальної безпеки суспільства є соціальна політика держави.

Об'єктом соціальної політики є соціальна сфера та соціальні відносини, що розвиваються на основі взаємодії особистісного і групового соціального статусу, міжособистісних і групових зв'язків, обумовлених змістом і диференційованим характером трудової діяльності, майнового стану, матеріального

добробуту, спрямованістю політичних орієнтації та іншими факторами.

Суб'єктами соціальної політики є держава, муніципальні органи влади, суспільно-політичні організації, трудові колективи тощо. У центрі соціальної політики перебувають соціальні потреби та інтереси людини та їх груп, задоволення і підтримання яких у державі є обов'язковим фактором сталого розвитку суспільства.

Мірилом соціальної безпеки є індивід і можливість його достойного існування, вільного розвитку і забезпечення його ієрархічних потреб, як умови такого розвитку, а соціальна політика є засобом досягнення намічених цілей: затвердження образу, якості й гідного рівня життя; досягнення соціальної рівноваги в суспільстві; гармонізація суспільних відносин як один із способів зміцнення політичної стабільності держави і забезпечення його безпеки.

Соціальну безпеку можна окреслити як неоднорідну, багаторівневу систему, що складається з елементів, основними з яких є суб'єкти, об'єкти та підсистема забезпечення соціальної безпеки. Ця система є відкритою, оскільки характеризується обміном із навколишнім середовищем і схильністю до внутрішніх та зовнішніх загроз. Соціальна безпека, як і будь-яка система, намагається зберегти стійкість і стабільність, але для цього потрібно виявити внутрішні та зовнішні загрози й звести їх вплив на цю систему до мінімуму. Перспективними, на нашу думку, є наукові розвідки щодо виявлення та попередження ризиків і загроз соціальної безпеки.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – № 39. – 2003. – ст. 351.
2. Ахиезер А. Критические пороги социальных систем / А. Ахиезер, Г. Гольц // Общественные науки и современность. – 2002. – № 1 – С. 38–43.
3. Гриненко А. М. Соціальна політика : [навч.-метод. посіб.] / А. М. Гриненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 309 с.
4. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник / Г. А. Минаев. – К.: КНТ, 2009. – 440 с.
5. Тамм А. С. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі : навч. посіб. / А.С. Тамм, В.О. Ріяка. – Х. : Вид-во А.І. Шуст, 2002. – 307 с.